

Používanie zvierat na vedecko- výskumné účely ako morálny problém

VESHOD workshop o vede a etike II.

Bratislava 25.11.2016

Lenka Bohunická

Zvieratá sa na vedecko - výskumné účely používajú.

Prečo to pre ľudí vystupuje ako problém:

- zvieratá sú, podobne ako ľudia, cítiace bytosti
- metódy používané pri výskume môžu spôsobovať bolesť a utrpenie
- je problém zvážiť morálnu hodnotu výsledkov za cenu utrpenia, ktoré výskum prináša

- Jestvuje pomerne široká, a dokonca aj transkultúrálna zhoda v morálnej intuícii, že zvieratám by sa nemalo spôsobiť zbytočné utrpenie
- Stačí intuícia? Relatívne dlho stačila, hoci zvierá bolo chápané predovšetkým ako nástroj a nie ako subjekt morálky

Príklad: stanovisko I.Kanta

- zvierá chápe ako o nástroj človeka, nie ako subjekt morálky
- ale kruté správanie ku zvieratám otupuje v človeku súcit
- súcit je prirodzeným citom, ktorý zohráva dôležitú úlohu v morálke, vo vzťahoch k druhým ľuďom
- z toho vyplýva, že krutosti páchané na zvieratách je potrebné chápať primárne ako porušenie povinností, ktoré má človek iba voči sebe samému

Animal Liberation (1975), P. Singer

- bytosti schopné pociťovať utrpenie treba chápať ako subjekty morálky zasluhujúce si morálne zaobchádzanie
- speciesizmus - nezohľadňovanie rovným spôsobom záujmy všetkých bytostí schopných pociťovať bolesť a utrpenie
- morálne privilegujeme príslušníkov jedného živočíšneho druhu pred príslušníkmi druhov ostatných

Peter Singer

- Privilegovanie ľudských bytostí nemá v súvislosti s utrpením nijaké morálne opodstatnenie
- „Boleť a trápenie sú už samy o sebe zlé a mali by sa obmedziť na minimum bez ohľadu na rasu, pohlavie alebo živočíšny druh toho, kto trpí. Miera bolesti záleží na jej intenzite aj trvaní, bolesti rovnakej intenzity a trvania sú však rovnako zlé, či už ich pociťujú ľudia alebo zvieratá.“ (Singer P., *Osvobození zvířat*, 2001)

- Ak považujeme za potrebné, aby bol vykonaný nejaký bolestivý či smrteľný experiment na živej bytosti, potom je prevedenie takého experimentu na zvierati morálne ospravedlniteľné len vtedy, keď sme schopní morálne ospravedlniť jeho prevedenie napr. na malom dieťati či senilnom starcovi

Je Singer zaslepený ochranca zvierat odporúčajúci nahradenie laboratórnych zvierat deťmi, mentálne postihnutými či senilnými ľuďmi?

Nie. Skutočný význam je ale úplne iný, totiž ten, že ak nie sme ochotní pripustiť vykonanie určitého experimentu na nejakom človeku, či už normálnom dospelom alebo akomkoľvek invalidovi, potom by sme nemali pripustiť jeho vykonanie ani na zvieratách

- Z tejto perspektívy sa veľká väčšina pokusov na zvieratách, a úplne všetky takéto pokusy v oblastiach, ako je kozmetika a pod., javí ako morálne neospravedlniteľné
- Základné argumenty:
- utrpenie a bolesť je zlo, potešenie a blaho – dobro, žiaduce je dobro, nie zlo
- je nevyhnutné akceptovať princíp rovnosti pri zohľadňovaní záujmov všetkých morálnych subjektov

- rovnosť je druhová, nie absolútna
- okrem schopnosti trpieť uznáva totiž Singer ako morálne relevantné aj niektoré ďalšie vlastnosti ako napr. schopnosť sebauvedomenia, schopnosť plánovať vlastnú budúcnosť, či schopnosť rozvíjať zmysluplné vzťahy k ostatným bytostiam (všetky tieto vlastnosti svojim spôsobom stupňujú základné schopnosti pociťovať bolesť a utrpenie, resp. potešenie a blaho)

- Singer principiálne neodmieta pokusy na zvieratách (a treba dodať, že ani na ľuďoch), ak sa ukazujú ako jediný možný prostriedok na dosiahnutie cieľa, od ktorého možno s veľmi vysokou pravdepodobnosťou očakávať zásadný prínos pre zníženie utrpenia či zvýšenie blaha ostatných živých bytostí

The Case for Animal Rights (1983), T. Regan

- Úplné odmietnutie využívania zvierat nielen v oblasti vedeckých experimentov, prinášajúcich bolesť, ale aj ako zdroj potravy
- Zdôvodnenie inšpirované Kantom: Človek ako autonómna bytosť, ako morálny subjekt určujúci rozumom vôľu
- Ale: nie každý človek túto schopnosť má. Treba teda transformovať pojem autonómie (bábätká, ment. retardovaní ľudia - aj im pripisujeme vlastnú hodnotu...)

The Case for Animal Rights (1983), T. Regan

- bytosť je autonómna vtedy, ak je schopná iniciovať konanie smerujúce k uspokojeniu jej želaní, teda ak má určité predstavy, priania, túžby, zmysel pre budúcnosť a pod., krátko povedané, ak má určité bazálne subjektívne vedomie života („subjects-of-a-life“)

- Medzi "subjekty života" pritom radí všetky cicavce a rad ďalších stavovcov. Ak teda všetky subjekty života "majú rovnakú inherentnú hodnotu, či už sú to ľudskí živočíchovia, alebo nie", potom majú podľa Regana nevyhnutne aj rovnaký nárok na to, aby ich inherentná hodnota bola ostatnými bytosťami rešpektovaná, tj. aby žiadny z nich nebol používaný ako prostriedok realizácie nejakých jemu vonkajších cieľov

- Tento nárok označuje Regan ako "morálne právo" a v tomto zmysle je podľa neho potrebné každému "subjektu života" pripisovať rovnaké individuálne morálne práva, ktoré mu nemožno odoprieť
- Zabitie zvieratá pripúšťa iba v sebaobrane

Použitie zvieratá vo výskume pripúšťa:

- iba ak nespôsobuje bolesť
- nenarušuje vnútornú integritu
- výskum nie je ukončený smrťou

Práva zvierat? J. Kánsky

- štúdia z roku 1998 nazvaná „Práva zvierat“

Východisková otázka: „Čo je základom každého práva, či už právnej či morálnej povahy (niekedy dochádza k ich stotožneniu či prelínaniu)?“

Odpoveď: „...právo znamená mať nárok voči niekomu, uznávaný alebo právnymi zákonmi, alebo morálnymi pravidlami.“

Ako však možno poznať nároky zvierat?

- V prípade nárokov človeka ide o ich myšlienkové zdôvodnenie a reciprocitu vzťahujúcu sa ku každému príslušníkovi homo sapiens, či už jednotlivo, alebo k celku, prípadne k určitej sociálnej skupine. Základné práva nám tu vystupujú ako rovnaké, nadobudnuté a vytvorené určitými biologickými danosťami, evolučným aj spoločenským vývojom

- Zaujímavá je aj časová dimenzia, nakoľko práva a nároky sa vzťahujú nielen na prítomnosť, ale aj na minulosť a budúcnosť. Budúce generácie majú právo na čisté životné prostredie rovnako, ako generácia žijúca...

- Aké práva a nároky však vyjadrujú zvieratá? Niektorí ľudia sa domnievajú, že vďaka svojej láske ku zvieratám majú morálne právo „tlmočiť“ ich nároky. Historicky však boli zvieratá chápané ako veci, teda nie ako subjekt právnych vzťahov. Doteraz s nimi obchodujeme, chováme ich pre potravu druhu homo sapiens, nevolíme ich do zastupiteľských orgánov. Môžeme však obhajovať ich práva

- Kánsky tu však kladie otázku: nie je to predovšetkým obhajoba ľudských záujmov, napríklad zdravotných, estetických, citových, morálnych a pod.? „Jsou všichni živočichové hodnotou samy o sobě (tudíž bez vztahu k člověku), hodnotou rovnocennou hodnotě člověka, anebo tomu tak není?“

- Kánsky prezentuje tri základné etické koncepty, ktoré rozdielne interpretujú hodnotu života
- Prvým konceptom je antropocentricky orientovaná etika. Vychádza zo známej antickej predstavy, že „človek je mierou všetkých vecí“, teda tým, kto rozhoduje
- Je to pozícia „klasického“ antropocentrizmu

- Jej aktuálnou podobou je antropocentrický humanizmus - pripúšťa zmysluplnosť morálneho hodnotenia správania sa ľudí vo vzťahu k zvieratám
- Pripúšťa a požaduje zodpovednosť človeka vo vzťahu k prírode

- Druhým konceptom je biocentricky orientovaná etika
- Predstavitelia tejto etickej platformy odmietajú obe spomenuté varianty antropocentrizmu. Základom biocentrickej pozície je uznanie hodnotovej rovnosti ľudského života so všetkými ostatnými formami života (A. Schweitzer, *Nauka úcty k životu*, 1993)

- Tretím konceptom je patocentrická etika. Patocentrická etika predstavuje pozíciu, ktorá sa viaže na ideu zakladateľa klasického utilitarizmu J. Benthama, ktorý zdôrazňoval myšlienku, že kľúčovým kritériom hodnoty života nie je schopnosť myslieť, či hovoriť, ale schopnosť prežívať základné city ako je radosť, spokojnosť, utrpenie, bolesť a pod., ktoré sú spoločné všetkým živočíchom

- každý z týchto troch konceptov interpretuje „hodnotu života ako takého“ napriek všetkej rozdielnosti
- samotný fakt, že človek je bytosť schopná hodnotiacich postojov, opäť privádza k antropocentrizmu, ktorý ale nemôže byť antropocentrizmom korisťníkov, ale musí byť antropocentrizmom zodpovednosti

- Z tohto pohľadu potom Kánský charakterizuje práva zvierat a konštatuje, že tento pojem, pokiaľ nezastávame biocentrickú pozíciu, používame metaforicky. „Ve skutočnosti nejde ani o morálni práva, ale o morálni povinnosť ľudí vŕči živočichŕm.“
- Tento postoj je vyjadrenŕ aj v mnohŕch dokumentoch upravujŕcich humŕnne zaobchŕdzanie so zvieratami v oblasti vŕskumu

Morálna povinnosť vo vzťahu k zvieratám vo výskume

Základ v práci: „*The principles of Humane Experimental Technique*“, Russell & Brunch (1959)

Formulovanie princípov „troch R“

- Replacement = nahradenie
- Reduction = zníženie počtu
- Refinement = zlepšenie/zmiernenie

Odstrániť utrpenie: päť slobôd

Zásady spočiatku určené pre chov hospodárskych zvierat, ktoré ale sú akceptované a zdôrazňované aj v prípade starostlivosti o pokusné zvieratá

(Farm Animal Welfare Council, FAWC, 1993)

- sloboda od smädu, hladu a podvýživy
- sloboda od nepohodlia
- sloboda od bolesti, zranenia a chorôb
- sloboda od strachu a úzkosti
- sloboda realizovať normálne správanie